

דפים יד – טו

ט. מה דין האתרוג לענין מעשרות ולענין שביעית – האם הולכים בו אחר חנטה או לקיטה, והאם ראש השנה שלו בתשרי או בשבט?

דין האתרוג לענין מעשרות –

לרבן גמליאל (וכן העיד אבטולמוס משום חמשה זקנים), בשעת לקיטתו עישורו [כדין הירק – הואיל וגדל על כל מים כמותו. קדושין ג.]. ולרבי אליעזר דינו כאילן לכל דבר, לילך אחר החנטה (כפרש"י). לדברי רבי יוסי ברבי יהודה, רבי עקיבא נסתפק הלכה כמי ונהג בו שני עישורים, מעשר שני ומעשר עני (שחילל הפירות על המעות ואכל המעות בירושלים ואת הפירות נתן לעניים. תוס'). ואף על פי שאמר רבן גמליאל לילך באתרוג אחר לקיטה כירק, ראש השנה שלו שבט [לבית שמאי באחד בשבט ולבית הלל בט"ו]. לפי דעה אחת (ע' ביבמות טו.) נסתפק רבי עקיבא שמא בית הלל אמרו באחד בשבט. ושבט שאמרנו, שבט של חדשי לבנה ולא שבט של חמה (רבי ינאי). ואף בשנה מעוברת הולכים אחר רוב שנים, ואין מתחשבים באיחור התקופה הגם שהפירות מתאחרים בבשולם (רב נחמן). אתרוג שגדל בששית ונלקט בשביעית; רבה אמר שפטור מלעשר כי יד הכל ממשמשים בו, שהרי השדות בשביעית הפקר והבריות מהלכות בהן (הלכך אפילו לר"א שהולך אחר החנטה, כאן פטור מהטעם האמור. תוס'). וכן היא דעת רבי שמעון בן יהודה. ואילו רב המנונא מחייב (שסבר כרבי אליעזר לילך אחר חנטה. עתוס') וכיון שהאתרוג עצמו אינו הפקר שהרי שייך לששית, אינו נפטור ממעשרות, ומשמוש יד הכל אינו אלא גזל. וכן סוברים רבי יוחנן וריש לקיש, ואפילו בששית היה רק כזית ובשביעית גדל ונעשה ככר – חייבים עליו משום טבל. אתרוג שגדל בשביעית ונכנס לשמינית – פטור מלעשר (ואפילו אם הולכים אחר לקיטה – כיון שלענין שביעית הולכים בו אחר חנטה, הריהו הפקר ופטור ממעשר. כן סוברים רבה ורב המנונא).

לענין שביעית (כגון לענין דין הפקר וחייב ביעור); –

לרבן גמליאל ורבי אליעזר, וכן העיד אבטולמוס משום חמשה זקנים – הולכים בו אחר חנטה [וכן לענין ערלה ורבעי]. וכן סוברים רבה ורב המנונא. ולפי זה אתרוג של ששית הנכנס לשביעית פטור מביעור, ושל שביעית הנכנס לשמינית – חייב. אבל רבי שמעון בן יהודה פטר בשניהם, שאין חייב בביעור אלא אם כן גדל וגם נלקט בשביעית. ורבותינו שבאושא נמנו ואמרו: אתרוג אחר לקיטתו לשביעית. א. יש מפרשים שלא אמרו רבותינו שבאושא אלא לחומרא, לילך אחר לקיטה, אבל יש להחמיר לילך בו גם אחר חנטה – כדברי רבי יוחנן וריש לקיש. וכן פסק הרמב"ם (מעשר שני א, ה-ו כפירוש הרדב"ז), שהולכים באתרוג אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית אלא שלחומרא הולכים גם אחר חנטה. ולכן אתרוג בן ששית שנכנס לשביעית חייב במעשרות. והראב"ד משיג ונוקט שהולכים אחר חנטה לשביעית [ואתרוג ששית שנכנס לשביעית – טבל, כרבי יוחנן], ואחר לקיטה למעשר – בשאר שנים. ב. זמן הביעור של האתרוג – אינו ברור [שהרי הוא דר באילן משנה לשנה], ויש מי שסובר שבזמן הזה אין נוהג חיוב ביעור באתרוג (רידב"ז ת, יג) ויש מי שכתב: בשבט (ספר השמיטה לרי"מ טוקצינסקי, ט). ע' בספר מנחת שלמה (ח"ג קלב, יד) שתמה בדין זה.

דף טו

ק"ג

כ. מהו הדבר הקובע באילן, שלפיו נקבעת שנת-המעשרות שלו?

אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט (כבית הלל) – מתעשר לשנה שעברה. לאחר ט"ו בשבט – מתעשר לשנה הבאה. ורבי נחמיה אמר, אילנות המוציאים פירות בפעם אחת, כגון דקלים זיתים וחרובים, אעפ"י שחנטו קודם ט"ו בשבט – מתעשרים לשנה הבאה. אמר רבי יוחנן: נהגו העם בחרובין (ודומיו. תוס') כרבי נחמיה. ריש לקיש השיב על דבריו הלא הלכה כחכמים, ומה מקום למנהג כנגד הדין. ולא השיבו רבי יוחנן. ונסתפק רבי אבא הכהן אם קיבלה רבי יוחנן מריש לקיש אם לאו, כי שמא במעשר חרובין דרבנן הקלו וקבעו לילך אחר גמר הפרי.

כנזכר לעיל, יש אומרים (כ"מ ברמב"ם) שהקובע באילן הוא הגעתו ל'עונת המעשרות' (כמפורט במסכת מעשרות) ולא החנטה. ויש סוברים שהוא הוא שיעור 'חנטה'.

דף טז

כא. א. באלו פרקים העולם נידון, וכיצד?

ב. אלו מאמרי רבי יצחק מובאים בסוגיא בעניני דין שמים, ראש השנה ורגלים?

ג. אלו טעמים ניתנו בסוגיא למצות שופר, לקרבן העומר, שתי הלחם וניסוך המים?

א. שנינו: בארבעה פרקים העולם נידון; בפסח – על התבואה, בעצרת – על פירות האילן, בראש השנה – כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג נידונים על המים.

מבואר בגמרא שזוהי דעת תנא דבי רבי ישמעאל, ומדובר בתחילת דין. ואילו חיתום גזר דינו של האדם נעשה ביום הכפורים.

אפשר שגזר דין על המים הוא בשמיני עצרת (ע"ש"י יומא מא: ד"ה במוצאי). ויש שנראה מדבריהם שחיתום הדין בשביעי של חג (ע' שבלי הלקט השלם שעא; רוקח רכא; טור או"ח תרסד; מנורת המארות קנב, ג, ב, ח"ו פ"ו; ח"א מהרש"א תענית ב: וניצוצי אור שם).

לדברי רבי מאיר, הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם ביום הכפורים.

רבי יהודה אומר: הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו; בפסח – על התבואה, בעצרת – על פירות האילן, ובחג – על המים, והאדם נחתם גזר דינו ביום הכפורים.

רבי יוסי אומר: אדם נידון בכל יום (ותפקדנו לבקרים; לעשות משפט עבדו ומשפט ישראל עמו דבר יום ביומו).

רבי נתן אומר: אדם נידון בכל שעה ושעה (לרגעים תבחננו).

יש מי שפירש שהכל מודים על הדין שבראש השנה שהוא לכל באי עולם, אלא שלרבי יוסי ישנם אנשים מסוימים בדרגות נעלות הנידונים בכל יום, ורבי נתן הוסיף שיש אשר בכל שעה הם נידונים – כי זכות גדולה היא לעמוד בדין לפני אדון כל (עפ"י דרשות בית ישי יח).

'על התבואה' כיצד? – כל תבואה הנזרעת בחורף ונקצרת לאחר הפסח, נידונית בשני דינים; כל מקרה או אונס שארע לה קודם הפסח – היתה נידונית עליו בפסח שעבר, קודם שנזרעה. וכל מאורע שארע לאחר הפסח – בפסח הבא היתה נידונית עליו, סמוך לקצירתה.

דין האדם כיצד – אמר רבי יצחק: שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של רשעים גמורים (רובם עוונות), ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינוניים; צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה, בינוניים תלויים ועומדים מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו – נכתבים לחיים, לא זכו – נכתבים למיתה.